

**Ocena dorobku naukowego, dydaktycznego, popularyzatorskiego
i organizacyjnego dra Andrzeja Niedojadło
w związku z postępowaniem habilitacyjnym**

Dr Andrzej Niedojadło jest absolwentem Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, gdzie na Wydziale Humanistycznym ukończył studia historyczne (1978) uzyskując stopień magistra historii na podstawie pracy *Tarnów w XVI-XVII wieku*, której promotorem był prof. dr hab. Adam Przyboś. Swoją karierę zawodową związał początkowo ze szkolnictwem na poziomie średnim, bowiem pracował, jako nauczyciel w Zespole Szkół Mechaniczno-Elektrycznych w Tarnowie, następnie także został zatrudniony w szkolnictwie wyższym we wspomnianej miejscowości oraz w Brzesku. W tym okresie Habilitant podnosił również kwalifikacje zawodowe na studiach podyplomowych. W roku 2005 w krakowskiej Akademii Pedagogicznej broniąc rozprawę doktorską pt. *Hrabstwo Tarnowskie w XVII i XVIII w.*, napisaną pod kierunkiem prof. dr hab. Alicji Falniowskiej-Gradowskiej uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii. Po doktoracie w dalszym ciągu pracował w oświacie (do 2011) oraz szkolnictwie wyższym.

Pracę zawodową dr A. Niedojadło połączył z działalnością naukową, popularyzatorską, promocją historii regionu. Jego dorobek historyka-regionalisty (w ujęciu głównie tradycyjnym) skoncentrowany jest głównie

na następujących kwestiach, tj. gospodarce i społeczności Tarnowa i okolic, kulturze i przejawach życia codziennego na tym terenie oraz zagadnień związanych z historią oświaty i wychowania. W wykazie publikacji dr A. Niedojadło wymienił pięć monografii, przy czym trzy powstały przy współudziale innych autorów. Ponadto autor opublikował siedem rozdziałów w monografiach, pięć artykułów w wydawnictwach pokonferencyjnych, 16 artykułów i komunikatów w czasopismach, kilkanaście tekstów popularyzujących region i wydarzenia historyczne, 28 haseł w *Encyklopedii Tarnowa*, cztery recenzje zamieszczone głównie w czasopiśmie „Rocznik Tarnowski” oraz pięć recenzji wydawniczych. W sumie, nie licząc haseł encyklopedycznych po uzyskaniu stopnia doktora ogłosił drukiem ponad 30 prac, zarówno naukowych, jak i popularnonaukowych. Dodatkowo też był redaktorem kilku rozpraw. Jest to dorobek zróżnicowany, o różnym poziomie i objętości. Mankamentem niektórych z tych prac jest brak recenzji, jak również ich lokalny zasięg. Co należy podkreślić, Habilitant identyfikuje się przede wszystkim z nurtem badań w zakresie historii regionalnej i widać w tej sferze jego pasję i zaangażowanie.

Ocena dorobku naukowego, organizacyjnego i popularyzatorskiego

Jak już wcześniej sygnalizowałam, jednym z nurtów badawczych dra A. Niedojadło, co znalazło oddźwięk w artykułach naukowych i popularnonaukowych oraz pracy zwartej są kwestie związane z ziemią tarnowską w dobie nowożytnej. I tak w artykule *Dobra tarnowskie jako własność magnacka*, „Rocznik Tarnowski”, 2006, nr 11, Habilitant scharakteryzował etapy rozwoju dóbr tarnowskich. W dwóch kolejnych artykułach naukowych scharakteryzował produkcję zwierzęcą i roślinną w kluczu wierzchosławickim w XVII i XVIII w. (*Gospodarska dworska w kluczu wierzchosławickim w XVII i XVIII w. Produkcja roślinna*, „Krakowskie Studia Małopolskie”, 2009, nr 12 oraz *Gospodarska dworska*

w kluczu wierzchosławickim w XVII i XVIII w. Produkcja roślinna i zwierzęca, „Krakowskie Studia Małopolskie”, 2010, nr 14). Ich podstawę stanowią przede wszystkim źródła archiwalne. W nurt badań nad gospodarką wielkiej własności ziemskiej wpisuje się ogłoszona drukiem *Instrukcja gospodarcza Barbary Sanguszkowej*, „Rocznik Tarnowski” 2005/2006, nr 10, w której zawarte zostały zalecenia dotyczące produkcji roślinnej i zwierzęcej, oraz wytyczne dla administratorów i poddanych odnośnie troski o nieruchomy majątek dworski. Tarnowiec i jego dzieje, w tym kwestie przynależności administracyjnej i parafialnej, rolę szlaków handlowych omówił dr A. Niedojadło w artykule noszącym tytuł: *Dzieje Tarnowca w XVII i XVIII w.*, „Szkice Tarnowskie” 2011, nr 2. Dokonaniem hetmana Jana Tarnowskiego w zakresie mecenatu poświęcił artykuł opublikowany w „Zeszytach Metodycznych”, 2009, nr 73, natomiast ważnym osobistościom świata polityki ówczesnej Rzeczypospolitej goszczącym na zamku hetmana Jana Tarnowskiego poświęcił artykuł pt. *Goście zamku tarnowskiego*, „Rocznik Tarnowski”, 2007/2008, nr 12. Część artykułów związana z problematyką Tarnowa i ziemi tarnowskiej w czasach nowożytnych ukazała się przed rokiem 2005, zatem przed uzyskaniem stopnia dra. Wartościowym jest artykuł pt. *Gumniska-wieś, folwark i dwór do końca XVIII w.*, [w:] *Hrabstwo Tarnowskie Sanguszków. Studia i materiały źródłowe*, red. S. Potępa i M. Popiel, Tarnów 2001.

Najważniejszą pozycją z omawianego powyżej nurtu badawczego, jest książka pt. *Hrabstwo Tarnowskie w XVII i XVIII w. Dzieje społeczno-gospodarcze*, Tarnów 2011, ss. 300, (poprawiona i uzupełniona wersja rozprawy doktorskiej) poświęcona stosunkom gospodarczo-społecznym dominium tarnowskiego w cezurze zawartej w tytule, które w tym okresie należało do kilku rodów możnowładczych. Autor oparł rozprawę o bogaty materiał źródłowy (w większości archiwalny). Narrację uzupełniają zestawienia statystyczne (40), oraz mapy i zdjęcia ilustrujące właściwy tekst. Książka składa się z trzech rozdziałów, a każdy z nich zawiera po

kilkanaście podpunktów. Rozdział I to krótka charakterystyka dziejów dominium w XVII i XVIII wieku, drugi (szczególnie cenny) dotyczy gospodarki dworskiej (folwarki), tj. produkcji roślinnej, zwierzęcej, leśnej oraz tzw. wytwórczości przemysłowej, zawierający omówienie browarów, gorzelni, karczm oraz systemu dzierżaw. Autor omówił bardzo drobiazgowo kwestie wysiewów i plonów zbóż dochodząc do wniosku, że ich wysokość spowodowana był głównie popytem, ale w dużej części zależało to od tzw. klęsk elementarnych. Za słuszne należy uznać zawarte na końcu podrozdziału wnioski. Mniej drobiazgowo omówił dr A. Niedojadło zagadnienia związane z tzw. produkcją zwierzęcą, ale na ogół uznać można temat za stosunkowo wyczerpany. Znaczną uwagę zwrócił na gospodarkę leśną w folwarkach, często negatywnie ją oceniając, jako w dużym stopniu rabunkową. Rozdział trzeci dotyczy położenia ekonomicznego ludności chłopskiej w omawianych dobrach. Dr A. Niedojadło kolejno poświęca je produkcji roślinnej i zwierzęcej w gospodarstwach chłopskich, analizuje poszczególne kategorie gruntów, strukturę wysiewów zbiorów, a także inwentarz. Osobnym zagadnieniem jest kwestia obciążeń pańszczyzną, tj. robociznami, których ilość w dniówkach rosła, szczególnie po wojnach i innych klęskach elementarnych, kiedy to zarządcy lub dzierżawcy folwarków tym sposobem starali się wyrównać poniesione straty. Rosnący ucisk feudalny powodował bierny opór mas chłopskich, mniej mamy wiadomości o jakichś buntach. W kolejnych podrozdziałach scharakteryzował obyczajowość, życie umysłowe, religijność w omawianych przez siebie dobrach. Praca kończy się wykazem źródeł i literatury. I tu można mieć pewne zastrzeżenia, bowiem niektóre z nich nie mają nic wspólnego z omawianym tematem.

Z obszarem będącym przedmiotem badań związany jest ogłoszony krótki tekst tj. wspomnienia żyjących wówczas mieszkańców ziemi tarnowskiej pamiętających tragiczny wrzesień 1939 r. (*Pierwsze dni*

września 1939 roku we wspomnieniach mieszkańców ziemi tarnowskiej, „Tarnowskie Studia Historyczne”, 2009, t. I).

Publikacją wartą odnotowania jest monografia gminy Skrzyszów, napisana przez Habilitanta wspólnie z G. Kubackim i pod jego redakcją (A. Niedojadło, G. Kubacki, *Dzieje gminy Skrzyszów i okolic w zarysie*, Skrzyszów-Tuchów 2009, ss. 412). W zasadzie jest to pierwsze kompleksowe opracowanie wspomnianej gminy (w jej skład wchodziło 5 miejscowości), od początków istnienia po czasy współczesne. Część opracowana przez Habilitanta zawiera się od strony 3-146, jej baza źródłowa jest obszerna, uzupełniona literaturą przedmiotu. Ponadto wspólnie z E. Juśko ogłosili drukiem opracowanie dotyczące współczesnych dziejów gminy Wojnicz (E. Jusko, A. Niedojadło, *Życie gospodarczo-społeczne Gminy Wojnicz w latach 1945-2014. Wybrane zagadnienia*, Tarnów-Wojnicz 2014, ss. 125).

Z historią regionalną związana jest wydana w 2010 r. *Encyklopedia Tarnowa*, której Habilitant był redaktorem, jak również autorem haseł. Ponadto wydany w roku 2014 album, do którego to dr A. Niedojadło opracował kalendarium (*Kalendarium najważniejszych wydarzeń w dziejach Tarnowa ze szczególnym uwzględnieniem obszaru architektury i sztuki*, [w:] *Tarnów w malarstwie (wydanie albumowe pierwsze w dziejach miasta)*, Tarnów 2015, s. 285-297).

Kolejny z nurtów badawczych to sygnalizowana historia oświaty i wychowania, w którym to mieszczą się artykuły poświęcone roli edukacji regionalnej oraz jej wpływowi na kultywowanie tradycji i kształtowanie postaw patriotycznych (*Edukacja regionalna w programach nauczania*, [w:] *Edukacja regionalna. Tarnów, Brzesko, Bochnia, Dąbrowa Tarnowska*, Kraków 2005; *Jan Paweł II w podręcznikach historii szkół ponadgimnazjalnych*, [w:] *Jan Paweł Wielki. Dziedzictwo i Pamięć*, Tarnów 2010; *Badania regionalne a edukacja regionalna „Rocznik Tarnowski”*, 2013, nr 18; *Wpływ badań regionalnych i edukacji regionalnej na*

*kultywowanie tradycji i kształtowanie postaw (patriotycznych), „Społeczeństwo i Rodzina” 2014, nr 3/40; The influence of regional research and regional education on cultivating and forming patriotic attitudes, „Społeczeństwo i Rodzina” 2014, nr 3). W artykule opublikowanym w 2013 r. w „Roczniku Tarnowskim (przeglądowym) Habilitant docenia znaczenie edukacji historycznej, jednak pomija w nim nowsze badania dotyczące tej kwestii. Podobny zarzut można uczynić pod adresem pozostałych. A. Niedojadło jest też autorem artykułów i niewielkich objętościowo monografii (bądź rozdziałów w nich) placówek szkolnych, pisanych np. z okazji okrągłych rocznic (m.in. *Okres międzywojenny i lata okupacji w dziejach Zespołu Szkół Mechaniczno-Elektrycznych w Tarnowie*, [w:] *130 lat Zespołu Szkół Mechaniczno-Elektrycznych w Tarnowie. Historia Tarnowa, regionu, diecezji tarnowskiej z uwzględnieniem rozwoju szkolnictwa zawodowego*, red. A. Niedojadło, G. Szerszeń, Tarnów 2012-brak recenzji). Wartościowy merytorycznie jest tekst o roli Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego w Tarnowie dla środowiska pedagogów, jego znaczenia dla podnoszeniu kwalifikacji zawodowych, pt. *Doskonalenie zawodowe nauczycieli województwa tarnowskiego w latach 1975-1999 w zarysie*, [w:] *Studia nad problematyką doskonalenia zawodowego nauczycieli w Polsce i na Słowacji w perspektywie historycznej i współczesnej*, red. E. Juško i in., Tarnów-Łapczyca 2015.*

Habilitant opublikował również kilka rozdziałów w monografiach poświęconych zagadnieniom oświaty w Okręgu Szkolnym Krakowskim, które to wiążą się problemowo z rozprawą habilitacyjną wydaną w 2013 r. Wśród nich interesujący, oparty o szeroką bazę źródłową artykuł *Formy i efekty współdziałania wychowawczego szkoły i rodziców na przykładzie szkół powszechnych w Okręgu Szkolnym Krakowskim w latach 1918-1939*, [w:] *Profilaktyka społeczna a wielowymiarowość współczesnej rodziny. Wybrane zagadnienia XX i XXI wieku*, red. E. Juško i in.,

Tarnów-Łapczyca 2014; Ponadto: *Wpływ wychowania fizycznego i zdrowotnego na kształtowanie i utrwalanie postaw patriotycznych młodzieży w szkolnictwie powszechnym II Rzeczypospolitej w latach 1918-1939 na przykładzie Okręgu Szkolnego Krakowskiego*, [w:] *Edukacja zdrowotna i promocja zdrowia w nauczaniu uczniów najmłodszych*, red. B. Wolny, L. Liba, Lublin 2014; *Postawy i zachowania duchowieństwa wobec wychowania narodowego, państwowego i działalności polskiej szkoły powszechnej w Okręgu Szkolnym Krakowskim w czasach II Rzeczypospolitej*, [w:] *Wartości chrześcijańskie w XX i XXI wieku. Zagrożenia i szanse*, red. E. Juśko i in., Tarnów 2015.

Dr A. Niedojadło jest autorem ciekawych treściowo, krótszych i dłuższych opisów odnoszących się do miejscowości, bądź aspektów życia codziennego, które obecnie wchodzą w skład Tarnowa, a niegdyś były osobnymi bytami. Zostały one opublikowane w *Wielkim Przewodniku po Tarnowie* liczącym 20 tomów, a wydawanym od 2006r. (bez aparatu naukowego)

Warto odnotować również dorobek publicystyczny dra A. Niedojadło, upowszechniający ważne wydarzenia historyczne, dzieje ziemi tarnowskiej i Tarnowa, ludzi związanych z tym obszarem, poza granicami Polski, w prasie polonijnej w Stanach Zjednoczonych, jak również w wydawnictwach regionalnych. Przejawia się on również w wygłaszanych wykładach, audycjach radiowych. Ponadto ważnym i wyraźnym elementem w działalności dra A. Niedojadło jest jego aktywność przejawiająca się w organizacji i współorganizacji konferencji, oraz w uczestnictwie w nich z referatami (15) o zasięgu regionalnym, krajowym i międzynarodowym. Habilitant angażuje się w wiele cennych inicjatyw, jest aktywny w różnorodnych organizacjach, gdzie piastował bądź pełni funkcje przewodniczących czy zasiadał w zarządach, m.in. Polskie Towarzystwo Historyczne, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Tarnowskiej. Jako czynny nauczyciel opiekował się z sukcesami uczniami biorącymi

udział w olimpiadach historycznych, współpracował z doktorantami na seminarium prowadzonym przez prof. E. Juśko w Stalowej Woli. Habilitant w dokumentacji nie podał, czy i ilu wypromował np. licencjuszy pracując w szkołach wyższych. Podsumowując, jego szeroka działalność popularyzacyjna i organizacyjna jest dla lokalnego środowiska wartościowa.

Ocena rozprawy wykazanej jako główne osiągnięcie naukowe

Książka stanowiąca osiągnięcie naukowe nosi tytuł *Wychowanie narodowe i państwowe w szkołach powszechnych Okręgu Szkolnego Krakowskiego w latach 1918-1939*, Lublin-Tarnów 2013, ss. 341, w której Autor podjął się zaprezentowania i oceny przemian w szkolnictwie powszechnym podlegającym Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego w zakresie wychowania narodowego i państwowego charakteryzując oba modele wychowawcze w latach 1918-1939.

Na początku warto odnotować, że pomimo utworzenia Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, któremu podlegało szkolnictwo w II Rzeczypospolitej, na obszarze byłego zaboru austriackiego to Rada Szkolna Krajowa sprawowała nadzór nad szkolnictwem. W lutym 1921 r. powołano Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego (KOSL), z siedzibą we Lwowie, które obejmowało następujące województwa: krakowskie, lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie. To pierwsze stało się podstawą powołanego we wrześniu 1921 r. Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego z kuratorem Janem Owińskim na czele. W drugiej połowie lat 20. XX stulecia jego obszar powiększono o województwo kieleckie, wyodrębnione z OSW.

Wspomniana praca składa się z pięciu rozdziałów, przy czym trzy pierwsze mają charakter bardziej ogólny (19-77), natomiast dwa kolejne dotyczą bezpośrednio tematu rozprawy (99-287). Odnotowujemy dysproporcje w objętości poszczególnych rozdziałów, bowiem trzy pierwsze

mają tylko 58 stron. Ponadto rozprawę uzupełnia wstęp, zakończenie, wykaz bibliograficzny, aneks, oraz indeks.

Podstawę źródłową monografii stanowią materiały znajdujące się w licznych archiwach polskich, w których to Habilitant przeprowadził skrupulatną kwerendę, ich liczba robi wrażenie (AP w Częstochowie; AP w Krakowie i jego oddziały w: Bochni, Nowym Targu, Nowym Sączu, Tarnowie; AP w Kielcach i jego oddziały w: Jędrzejowie, Pińczowie, Sandomierzu, Starachowicach; AP w Radomiu, oraz wiele archiwów szkolnych). Ponadto źródła drukowane, prasę i opracowania. Z korzyścią dla niniejszej rozprawy byłoby uwzględnienie niektórych opracowań pominiętych przez Habilitanta, zarówno tych starszych, jak i nowszych. Przykładowo w wykazie bibliograficznym brak pracy dra Mieczysława Ziemnowicza, *Wychowanie narodowe czy państwowe i jego istota* odbitka ze *Sprawozdania Państwowej Dyrekcji Szkoły Ekonomiczno-Handlowej w Krakowie*, Kraków 1931; J. Dawida, *O duszy nauczycielstwa*, Warszawa 1927; A. Szcówny, *O powinnościach nauczyciela i jego kształceniu*, t. 2, Warszawa 1936; S. Mauersberga, *Komu służyła szkoła w Drugiej Rzeczypospolitej? Społeczne uwarunkowania dostępu do oświaty*, Wrocław 1988; Z. Ruty, *Szkolnictwo powszechne w województwach południowych Polski w latach 1918 - 1928* [w:] *Ojczyzna bliższa i dalsza. Studia historyczne ofiarowane Feliksowi Kirykowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, Kraków 1993; *Studiów o szkolnictwie i oświacie mniejszości narodowych w XIX i XX wieku*, red. S. Walasek, Wrocław 1994; J. Szablickiej-Żak, *Szkolnictwo i oświata w pracach Sejmu Ustawodawczego II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1997; J. Sadowskiej, *Ku szkole na miarę II Rzeczypospolitej*, Białystok 2001; K. Sanojcy, *Obraz sąsiadów w szkolnictwie powszechnym Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław 2003. Budzi zdziwienie brak w bibliografii pracy Michała Pollaka, *Powstanie i pierwsze lata istnienia Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego* (od. 1.01.1922

do 31.08.1925), [w:] *Małopolskie Studia Historyczne*, 1962, t. V, nr 3/4(18/19), ss. 107-133.

We wstępie Habilitanta przedstawił cele rozprawy, zakres chronologiczny i terytorialny. W przypadku tego ostatniego oczekiwałabym określenia powierzchni, liczby mieszkańców, struktury społeczno-zawodowej, narodowościowej i wyznaniowej, oraz porównania z innymi Okręgami Szkolnymi utworzonymi na obszarze II Rzeczypospolitej pod względem np. liczebności placówek szkolnych, nauczycieli, zatem określenia potencjału w zakresie oświaty. Ocena źródeł wykorzystanych w recenzowanej książce jest zbyt lakoniczna, wobec skrupulatnej kwerendy, jaką przeprowadził Autor.

W rozdziale I Autor zawarł ogólne informacje na temat szkolnictwa powszechnego w II Rzeczypospolitej. Rozdział ten liczący 20 stron, z powodzeniem mógłby znaleźć się w rozdziale II, jako podrozdział bez szkody dla recenzowanej książki. Przy charakterystyce szkolnictwa powszechnego w skali ogólnopolskiej Habilitant wykorzystał dostępną literaturę (choć brakuje tutaj niektórych tytułów), zatem zasadniczo nie wnosi on nowych ustaleń. Dyskusyjna jest zastosowana cezura czasowa dzieląca okres 1926-1932, na dwa podokresy, bowiem jest on klarowny.

W rozdziale II (*Organizacja szkolnictwa powszechnego w Okręgu Szkolnym Krakowskim*) Habilitant zawarł charakterystykę szkolnictwa powszechnego na omawianym terenie, jednak nasuwa się po jego lekturze pytanie, dlaczego nie opisał w miarę możliwości i dostępnych źródeł funkcjonowania Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego, tym bardziej, że charakterystyka lat 1922-1925 znajduje się we wspomnianym opracowaniu M. Pollaka. Kompetencje kuratora były w omawianej cezurze czasowej stosunkowo szerokie i w miarę upływu lat jeszcze wzrastały. Dla porządku jednak trzeba dodać, że kuratorzy byli urzędnikami wykonującymi polecenia władz zwierzchnich, chociaż ich rolę zwiększała bezpośrednia podległość ministrowi WR i OP, a nie wojewodzie. W zakres

uprawnień wchodziło administrowanie instytucjami oświatowymi i wychowawczymi, opracowanie i realizacja budżetu podległego mu okręgu szkolnego, polityka kadrowa, kierowanie pracą podwładnych funkcjonariuszy, nadając jej jednolity kierunek, a także czuwanie nad jej zgodnością z obowiązującymi przepisami. Zatem od kuratora i urzędników kuratorium w dużym stopniu zależało wdrażanie ideałów wychowania narodowego, państwowego czy państwowo-obywatelskiego w szkolnictwie na podległym mu terenie. W źródłach archiwalnych wymienionych przez Habilitanta nie natknęłam się na zespół, związany z funkcjonowaniem Kuratorium Szkolnego Krakowskiego, dlatego też nie wiem czy nie dotarł on do niego, czy nie ma takowego np. w zasobach Archiwum Państwowego w Krakowie. Przykładowo niemal kompletny zespół: Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego znajduje się w Centralnym Państwowym Historycznym Archiwum Ukrainy we Lwowie we Lwowie, w którym to zdeponowane są dane statystyczne, okólniki, rozporządzenia, raporty, spisy placówek szkolnych, oraz nauczycieli i uczniów, korespondencja prowadzona między Kuratorium OSL a Ministerstwem WR i OP i innymi resortami i urzędami, a także między Kuratorium OSL a szkołami. Ponadto warto by było zawrzeć w tym rozdziale informacje o roli Rady Szkolnej Krajowej i jej wpływie na szkolnictwo powszechne w byłej Galicji, bowiem modyfikacja systemu szkolnego w Galicji wraz z włączeniem go do jednego krajowego modelu wychowawczo – oświatowego napotykała na duże przeszkody. RSK chciała, bowiem utrzymać własną odrębność programową i ustrojową w szkolnictwie. Bardzo pomocne w tym przypadku są prace pióra Juško E., *Rada Szkolna Krajowa i jej działalność na rzecz szkoły ludowej w Galicji (1868-1921)*, Lublin b.r.w., oraz tenże, *Wpływ szkolnictwa ludowego autonomicznej Galicji na kształt polskiej szkoły powszechnej w latach 1918-1922*, Lublin 2006. Za wdrażanie celów wychowania narodowego i państwowego odpowiedzialni byli w dużym stopniu pracujący na omawianym terenie pedagodzy,

dlatego też zasadna, z punktu widzenia recenzenta byłaby ocena kadry pedagogicznej, poziomu wykształcenia, kwalifikacji. W świetle dostępnych źródeł pedagodzy w b. Galicji posiadali wymagane przepisami kwalifikacje, tylko nieliczni je uzupełniali. Pomocną byłaby tutaj np. praca Mariana Falskiego, *Nauczyciele w liczbach: liczebność, cechy osobowe, zatrudnienie, uposażenie*, Warszawa 1938. Dane statystyczne dla lepszej percepcji można było zamieścić w tabelach, sporządzić ewentualnie wykresy.

W Rozdziale III zatytułowanym *Założenia ideowe wychowania narodowego i państwowego*, Habilitant daje przegląd poglądów na kwestie sygnalizowane w jego tytule. Brakuje w nim np. opracowania dotyczącego głównego ideologa obozu sanacyjnego Adama Skwarczyńskiego (M. Grzybowska, *Adam Skwarczyński jako ideolog obozu sanacji. Koncepcje polityczno-ustrojowe*, Kraków 1997) czy biografii Janusza Jędrzejewicza (D. Koźmian, *Janusz Jędrzejewicz-polityk i pedagog (1885-1951)*, Szczecin 2004; Z. Osiński, *Janusz Jędrzejewicz- piłsudczyk i reformator edukacji (1885-1951)*, Lublin 2007). Cennym uzupełnieniem byłaby analiza artykułów obu wymienionych na łamach „Drogi”. Cenne uzupełnienie rozważań bez wątpienia stanowiłyby następujące artykuły naukowe: Z. Osiński, *Nowy człowiek i nowy obywatel-wychowawcza wizja Janusza Jędrzejewicza*, [w:] *Idealy wychowania i wzory osobowe narodu polskiego XIX i XX w.*, red. E. Kryńska, Białystok 2006; K. Juchcińska, *Udział Janusza Jędrzejewicza w wypracowaniu i upowszechnieniu doktryny wychowania państwowego*, [w:] *Idealy wychowania i wzory osobowe narodu polskiego XIX i XX w.*, red. E. Kryńska, Białystok 2006; W. Suleja, W. Wrzesiński, *Argument historyczny jako element wychowania państwowego w szkole II Rzeczypospolitej*, [w:] *Wartości w edukacji historycznej*, red. J. Rulka, Bydgoszcz 1999; *Reformy edukacyjne w Polsce. Tradycja a współczesność*, red. I. Michalska, G. Michalski, Skierniewice 2001. Można było też wykorzystać prace autorstwa W.

Parucha: *Od konsolidacji państwowej do konsolidacji narodowej. Mniejszości narodowe w myśli politycznej obozu piłsudczykowskiego (1926-1939)*, Lublin 1997 oraz *Myśl polityczna obozu piłsudczykowskiego 1926-1939*, Lublin 2005 czy E. Kaszuby, *System propagandy państwowej obozu rządzącego w Polsce w latach 1926-1939*, Toruń 2004.

Rozdział IV (*Realizacja założeń i formy wdrażania wychowania narodowego i państwowego w szkołach powszechnych OSK*) stanowi już zasadniczy trzon rozprawy, bowiem poprzednie, zresztą szczupłe objętościowo można traktować, jako wprowadzające w temat, co już wcześniej nadmieniałam. Otwiera go podrozdział dotyczący odzwierciedlenia ideologii wychowania narodowego i państwowego w programach nauczania realizowanych w zakresie różnych przedmiotów i podręcznikach szkolnych. Autor stara się wskazać, które treści programowe zawierały elementy wychowania narodowego czy państwowego. Ważnym aspektem, na który zwraca uwagę Habilitant, w przypadku wdrażania wychowania narodowego i państwowego w placówkach szkolnych były wszelkiego rodzaju uroczystości, poprzez które budowano pożądane postawy. Wskazuje również na dużą rolę w tej sferze organizacji młodzieżowych o różnych profilach i zasięgach działania, jak również wycieczek, w celu poznania bliższych okolic tj. budowania przywiązania do lokalnej ojczyzny, jak i ważnych ośrodków miejskich, w tym stolicy kraju. Zauważalna jest w nim drobiazgowość i przywiązanie do szczegółu. natomiast otwiera on możliwości bardziej syntetycznego podejścia do sygnalizowanej problematyki, autor mógł lepiej wykorzystać oryginalny materiał źródłowy. Nasuwa się tu również analogiczna uwaga, jak i w poprzednich rozdziałach, że Habilitant mógł wykorzystać w większym stopniu np. opracowania dotyczące znaczenia edukacji historycznej w szkołach w latach II Rzeczypospolitej.

Rozdział V i ostatni (*Wpływ założeń wychowania narodowego i państwowego na kształtowanie postaw patriotycznych uczniów w*

szkołach powszechnych OSK) został poświęcony problematyce oddziaływania wychowania narodowego czy państwowego na postawy patriotyczne. Po pobieżnym nawet przejrzeniu spisu treści i poszczególnych podrozdziałów za dyskusyjną uważam ich kolejność. Zasadne bardziej wydaje się najpierw omówienie stanowisk władz szkolnych, pedagogów i środowiska uczniów, niż np. organizacji młodzieżowych wobec poszczególnych modeli wychowawczych. Nie do końca też zawartość podrozdziałów jest adekwatna do ich tytułów, bo np. w podrozdziale I Habilitant bardziej koncentruje się na stosunku mieszkańców omawianego obszaru do wydarzeń politycznych, kampanii wyborczych niż ocenia sygnalizowane stanowiska w tej kwestii poszczególnych opcji politycznych. W podrozdziale II pokazuje odnośnienie się duchownych do poszczególnych szkół i pedagogów w nich pracujących, często negatywne. Brakuje w nim rozważenia kwestii, iż środowiska wiejskie w b. Galicji były konserwatywne, zatem często stosunek do nauczycieli, również ze strony księży był niechętny, np. ze względu na propagowanie postępu czy odmiennych obyczajów. Z drugiej zaś strony organizowali kursy oświatowe oraz dla analfabetów, szerzyli zasady higieny, organizowali amatorskie zespoły śpiewacze, teatralne, sportowo-turystyczne, zakładali czytelnie, propagowali czytelnictwo prasy i książek, pomagali w pisaniu podań. Warto było sięgnąć do opublikowanych pamiętników nauczycieli z tamtego okresu.

W zakończeniu Habilitant zawarł wiele stwierdzeń, które zostały już zaprezentowane w poszczególnych rozdziałach. Habilitant nie ustrzegł się błędów językowych czy nietrafnych sformułowań, wykazuje też czasami nadmierne przywiązanie do nieuprawnionej generalizacji. Zastrzeżenia budzi sporządzony wykaz bibliograficzny.

Ocena końcowa wskazanego we wniosku habilitacyjnym osiągnięcia naukowego, w postaci monografii naukowej, pomimo wykazanych w recenzji uchybień jest pozytywna.

Konkluzja końcowa. Książka pt. *Wychowanie narodowe i państwowe w szkołach powszechnych Okręgu Szkolnego Krakowskiego w latach 1918-1939*, Lublin-Tarnów 2013, ss. 341, zgłoszona jako główne osiągnięcie naukowe Habilitanta posiada niewątpliwe walory źródłowe. Autor wykorzystał w niej dużą liczbę materiałów źródłowych, pozyskanych w wyniku żmudnej kwerendy w licznych placówkach archiwalnych. Krytycznie należy się odnieść do ich wykorzystania, bowiem nadmiar drobiazgowych źródeł prowadził czasami Habilitanta „na manowce”, jak również do faktu niewykorzystania ważnych dla rozprawy opracowań. Recenzowana praca pokazała także mankamenty redakcyjne i metodologiczne. O pozytywnej rekomendacji w postępowaniu habilitacyjnym dodatkowo stanowi dorobek naukowy, jego działania w lokalnym środowisku, duża aktywność w zakresie popularyzacji historii i wspieranie ruchu regionalistycznego w Tarnowie i powiecie tarnowskim.

J. Winiarski - Kwiecień